

‘Pap, mijn hele vriendenkring zit opeens zonder werk. Zelf heb ik gelukkig een opdracht voor de rest van het jaar, maar zij zijn werkloos.’ Aan het woord is mijn dochter die kunstenaar is. Al haar vrienden werken in de culturele sector als zzp’er. Het is een groep waar je niet meteen aan denkt misschien als het om slachtoffers van het coronavirus gaat. De coronacrisis legt zwakke plekken in onze samenleving bloot. Jonge mensen zonder vast contract die kopje onder dreigen te gaan.

Onze hele samenleving dreigt ontwricht te raken door die ongrijpbare ziekte, die deskundigen de naam ‘Covid-19’ hebben gegeven. Dit virus maakt niet alleen ziek, het leidt ook tot angst voor het ongewisse en ongrijpbare. Het sterftecijfer ligt veel hoger dan bij een gewone griep en er bestaat nog geen vaccin. Voor mensen met een kwetsbare gezondheid kan het de genadeklap betekenen. Onlangs las ik het bericht dat Nederlandse wetenschappers in Utrecht en Rotterdam een antilichaam denken te hebben gevonden. Laten we het hopen, maar zelfs als dat zo is, kan het nog een paar jaar duren voordat er een vaccin is ontwikkeld dat ons kan beschermen.

De pandemie waar ons land mee wordt geconfronteerd maakt duidelijk hoe kwetsbaar we zijn als mensen. Zelfs in onze hypermoderne tijd kan een klein en onzichtbaar virus de samenleving tot stilstand brengen. Natuurlijk, op termijn vinden we vast wel een middel om ons ertegen te wapenen. We leven niet meer in de Middeleeuwen waarin de mens machteloos stond tegenover dit soort verschijnselen die de wereld al sinds mensenheugenis plagen. Maar toch, voorlopig is er geen remedie.

Na de uitbraak van het SARS-virus heeft men geen lessen getrokken, hoorde in Nieuwsuur een deskundige zeggen. De zoektocht naar een vaccin tegen deze variant van hetzelfde virus werd gestaakt omdat de pandemie halt hield. Ja, helaas zijn we als mensheid nogal hardleers en is het veelal de wal die het schip moet keren.

Laat dit de wal zijn die het schip keert en ons iets leert over het leven. Bijvoorbeeld hoe wezenlijk hygiëne is. Vele religies kennen reinheids- en spijzigingswetten waarin het vooral om hygiëne gaat. Er zijn onreine dieren die je beter niet kunt eten. In de Bijbel wordt de vleermuis als onrein beschouwd. Maar ook handen schudden is verre van rein. Er zijn ziekenhuizen in ons land waar dat al jaren verboden is onder het personeel. We zouden andere manieren moeten bedenken om elkaar te begroeten. Het geven van een hand stamt nog uit de prehistorie: uit tijd van de Germanen. Misschien zouden we iets kunnen leren van de wijze waarop andere culturen dat doen. Dat zijn veelal oude beschavingen die weten dat handen geven onrein is. We zouden net als in India de handen voor de borst kunnen houden en de ziel van de ander kunnen begroeten. Of een buiging kunnen maken zoals in Japan. Of de hand op het hart kunnen leggen zoals in de islam. Of elkaar een voetje of elleboogje geven zoals dat bij ons is ontstaan in de laatste weken.

Laten we dan eens kijken naar de tekst uit Lucas 11: 34-41. Wat Jezus zegt in dit gedeelte is hoogst opmerkelijk. De mens van Nazareth lijkt de oude reinheidswetten van Israël met een eenvoudig gebaar aan de kant te schuiven. Hoe moeten we dat zien? Op zich kennen we Jezus als iemand die de binnenkant belangrijker vond dan de buitenkant. Het ging hem om de intentie en het morele gedrag en niet om een letterlijke uitvoering van de rituelen. Hij zegt tegen de religieuze scherpstijpers van zijn tijd: ‘De buitenkant van drinkbeker en schotel maken jullie schoon, maar van binnen lopen jullie over van graaijerij en boosaardigheid.’ Rituelen zijn ondergeschikt aan de ethische bedoeling van de Thora.

Jezus schaart zich met deze woorden in de lijn van de profeten van Israël die dergelijke dingen zeiden.

Enkele weken terug, aan het begin van de veertigdagentijd, lazen we in onze kerk met elkaar uit Jesaja. We hoorden deze profeet zeggen uit naam van de Onzegbare: 'Is dit niet het vasten dat ik verkies: misdadige ketenen losmaken, de banden van het juk ontbinden, de verdrukte bevrijden en ieder juk breken?' Prachtige taal. Het laat zien dat ook het aloude testament zich niet blind staart op het ritueel. Je zou Martin Luther King deze woorden zo in de mond kunnen leggen. Ja, we zouden het ook onszelf in de mond moeten leggen. En er uit moeten leven. Dit zou ons vasten moeten zijn: recht doen aan mensen. 'Aan God doen, is goed doen,' zo leerde ik van Corrie Jacobs, oud-voorzitter van de VVP.

Ook Jezus spreekt dergelijke woorden. Hij vervolgt zijn betoog met: 'Geef wat in je zit weg als ontferming, en zie, alles is rein voor je.' Je moet dat niet zien als eliminatie van de reinheidswetten van de Thora. Jezus was een jood die de Thora respecteert. Wat die rabbi uit Nazareth wil, is laten zien wat het allerbelangrijkste is: een rein hart, een zuiver geweten. Niemand van ons heeft dat, maar we mogen geloven dat we het ten diepste in ons dragen. We zijn als mensen immers gemaakt naar het beeld van God.

De tekst uit Lucas las ik op zondag Oculi (15 maart). Oculus betekent oog. Deze zondag is vernoemd naar de psalm waarmee met de Latijnse liturgie opende: Oculi mei semper ad Dominum, 'Mijn ogen zijn altijd gericht op de Heer' (Psalm 25). De metafoor van het oog vind ik heel treffend. Ogen laten zien wat er in iemands hart leeft. Er zijn mensen die aan de ogen kunnen zien of iemand ziek bent. Jezus zegt: 'De lamp van het lichaam is je oog. Als je oog eenvoudig is, dan is ook je lichaam vol licht.' ☩ Het oog is in de joodse mystiek een symbool. De kabbala kent het 'boze oog'. Ook Jezus heeft het daarover in dit gedeelte, zij het in een wat andere betekenis. 'Maar als je oog boos is, is ook je lichaam duister.' Het oog wordt door hem gezien als spiegel van de ziel, van de gedachten die in ons lichaam leven. In feite wijst Jezus ook op de samenhang tussen ziel en lichaam. Psyche en soma zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dat weten we in onze tijd als geen ander. Ook de Bijbel ziet lichaam en ziel als een eenheid.

Maar er is een nog diepere betekenis. In het Hebreeuws noemt men een oog ajin. Ajin is echter niet alleen een woord voor oog. Het staat ook voor het niets, en dan niet het niets dat niks is, maar het Niets dat de oneindige wereld van God aangeeft waar wij geen vat op hebben – zeg maar: de wereld buiten ruimte en tijd. De hoogste sefirot in de joodse mystiek is het Oneindige. Het Oneindige, zo wil Jezus zeggen, leeft ook in ons. Het is ons oog, onze ziel. Zorg dat die spiegel in je hart schoon is. Dat ze de hemel kan reflecteren op aarde – dat wil zeggen: het goede. Want God is het Goede. ☩ Nee, God is geen manneke in de hemel, ver weg – maar het is de liefde in ons hart. Nee, 'het' is niet de juiste aanduiding. Dat woord is onzijdig. Over God mag je nadenken in persoonlijke termen, zo leerde ons de joodse filosoof Martin Buber. God is geen 'het', geen 'hij' of 'zij', maar een 'jij'. Ich und Du heette een beroemd boek van Buber, dat in Nederland ten onrechte werd vertaald als Ik en Gij. God is heel persoonlijk, omdat het persoonlijke alles met de liefde te maken heeft.

Het is het persoonlijke, het is de liefde die opwelt uit ons hart als we bewogen worden met ontferming. Ook in deze crisis zijn er mensen die vanuit dat gevoel bereid zijn om hun leven op het spel te zetten. Ik denk aan de artsen en verpleegkundigen die hun leven in de waagschaal stellen. Dat is het 'goede oog', de heldere binnenkant van de beker die ons lichaam is. Laten we we vanuit die bewogenheid ook als gewone mensen solidair zijn in de komende weken waarin van ons sociale

onthouding wordt gevraagd. Om ervoor te zorgen dat het virus zich langzaam verspreidt en te voorkomen dat de gezondheidszorg wordt overbelast.

En laten we God – het diepste in onze ziel – bidden dat we onze bekers mogen reinigen. Van binnen en van buiten. De veertigdagentijd waarin wij nu leven biedt daarvoor een goede gelegenheid. Amen.